

Rokosz, Mieczysław

Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Narodziny - ludzie - dokonania

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 55/3-4, 111-127

2010

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Rokosz

Uniwersytet Jagielloński
Kraków

**TOWARZYSTWO MUZEUM TATRZAŃSKIEGO
IM. DRA TYTUSA CHAŁUBIŃSKIEGO W ZAKOPANEM.
NARODZINY – LUDZIE – DOKONANIA**

TMT W LATACH 1888–1950

Niewątpliwie jednym z najtrwalszych miejsc żywej pamięci o Tytusie Chałubińskim jest Muzeum Tatrzańskie i jego historyczny organ założycielski Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. W roku 1888 powstało Towarzystwo, którego twórczą emanacją było Muzeum działające i rozwijające się początkowo wyłącznie siłami społecznymi, a w międzywojniu i w latach 1945–1950 również dzięki dotacjom. W roku 1950 Muzeum upaństwowiono a Towarzystwo zlikwidowano. W roku zaś 1993 TMT odrodziło się.

Na temat Muzeum Tatrzańskie sporo już ogłoszono. O jego początkach i dokonaniach do lat 60. XX w. przygodnie pisał Juliusz Zborowski, który przez dziesiątki lat (1923–1965) jako dyrektor tej placówki tworzył jej historię. Dlatego też jego teksty z punktu widzenia badania historycznego mają dziś dla nas charakter raczej źródłowy niż monograficzny¹.

Jednak Muzeum Tatrzańskie – pierwsze regionalne muzeum przyrodnicze i etnograficzno-artystyczne, z uwagi na znaczącą rolę Tatr i Podhala w życiu duchowym narodu, ich rolę inspirującą dla badań naukowych i twórczości artystycznej, dla szeroko pojętej kultury oraz znaczącą rolę Zakopanego na przełomie

XIX/XX w. jako ponad zaborowego centrum polszczyzny – zawarło w swych zbiorach bogactwo predestynujące go do rangi muzeum narodowego. Niemniej ta zasłużona placówka nie doczekała się monografii, na jaką sobie zasłużyła. Zalegające od 30 bez mała lat w muzealnym archiwum maszynopiśmienne opracowanie redaktora Stefana Maciejewskiego, którego czas wydania dawno już minął, jeśli by miało dziś być wydane, wymagałoby wiele dodatkowej pracy².

We wrześniu 2008 r. w 120. lecie zawiązania się Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego i założenia Muzeum, co zbiegło się ze 120. leciem urodzin wieloletniego dyrektora Muzeum Juliusza Zborowskiego, zorganizowaliśmy w Zakopanem sympozjum historyczne poświęcone pamięci Ojców Założycieli i niektórym ich dokonaniom. Oczekujące na druk materiały z tego sympozjum przyniosą trochę cennego materiału do tyżącego historii obu instytucji, wiadomości o ludziach, uczonych, artystach opętanych miłością do Tatr i gorliwych społecznikach, którzy byli członkami TMT, dłużej lub krócej przykładali rękę do „budowy” Muzeum Tatrzańskiego i zaznaczyli tu swój trwały wkład³. A można z dumą i satysfakcją powiedzieć, że przez pierwotne siedziby Muzeum Tatrzańskiego i Witkiewiczowską murowanicę przy Krupówkach 10 przeszli prawie wszyscy uczeni i twórcy polskiej kultury przełomu XIX/XX w. i lat międzywojennych odrodzonej Rzeczypospolitej. Cały ten liczny krąg ludzi wybitnych skupił się w swej działalności pod biało-czerwonym sztandarem TMT, na którym widniał zawsze wizerunek dra Tytusa Chałubińskiego.

Niniejsza wypowiedź z natury rzeczy będzie tylko krótką refleksją nad dziejami TMT i MT z akcentem na Towarzystwo.

Otóż gdy w roku 1888 Adolf Scholtze – przedsiębiorca, chemik, społecznik i filantrop, romantyczny pozytywista warszawski oraz bywalec Zakopanego – wraz z gronem uczniów i wielbicieli osoby Doktora z Warszawy, w tym dr Ignacy Baranowski, lekarz i społecznik, postanowili założyć tu towarzystwo muzealne dla gromadzenia okazów przyrody tatrzańskiej i sztuki ludowej oraz kultury materialnej górali Podtatra, żył jeszcze Tytus Chałubiński, propagator badania Tatr oraz przyjaciel ludu podhalańskiego, i od początku był w ten projekt wtajemniczony. Równocześnie mająca powstać placówka – według zamysłu i sekretnej intencji inicjatorów – miała być uczczeniem zasług Doktora. Uwyrażniono to w pierwszym *Statucie Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego* z datą „Zakopane w Sierpniu 1888r.”, wydanym tegoż roku u Władysława Ludwika Anczyca w Krakowie, a zatwierdzonym przez Namiestnictwo we Lwowie, w maju następnego roku. Uwyrażnił to również Scholtze własnoręcznym wpisem inauguracyjnym pierwszą Księgę Protokołów Towarzystwa⁴.

Nielatwe jest sprawiedliwe porównanie oraz ocena dokonań i zasług osób, lecz wypada się zgodzić, że w dziejach Zakopanego i poznania Tatr trudno wskazać osobę, która odegrała tak doniosłą i wszechstronną rolę jak właśnie Tytus Chałubiński. Wywarł on znaczący wpływ na życie społeczeństwa polskie-

go i rozwój kultury narodowej w XIX w. Był wyjątkową, już za życia spowitą w legendę, pełną czaru, ujmującą osobowością. Z wykształcenia medyk i botanik, był człowiekiem o rozległych horyzontach i wszechstronnych zainteresowaniach nie tylko przyrodniczych, lecz także humanistycznych. Działacz patriotyczno-niepodległościowy okresu Powstania Styczniowego, jako wykładowca uniwersytecki ulubieniec studentów, sławny lekarz z szeroką praktyką, pierwszy prezes kasy Mianowskiego, doktor z Warszawy, w Zakopanem wyraziście objawił swą twarz filantropa pochylającego się nad ludzką biedą. Jako miłośnik Tatr był także ich badaczem a z jego zachęty inni uczeni różnych specjalności zaczęli badać Tatry⁵.

Chałubiński więc był natchnieniem i patronował przedsięwzięciom skupionego wokół niego grona z Scholtzem i Baranowskim na czele, obiecał i przekazał powstającemu Muzeum swe zbiory (zielniki, oryginalną i cenną kolekcję mchów tatrzańskich oraz zbiorów skał) i uczestniczył w jego otwarciu, o czym świadczy własnoręczny jego wpis na wyklejce pierwszej *Księgi wizyt*, założonej pewnie w początkach lipca 1889 r. Pierwszy ten wpis Patrona rodzącej się instytucji został dokonany pod hasłem „Pracą i prawdą”, za nim szedł wpis ks. Stolarczyka, Walerego Eliasza, ks. Sutora i innych. W pięć miesięcy później (4 listopada) Chałubiński zmarł, lecz pozostała w tym środowisku jego niegasnąca, inspirująca pamięć.

Początki były skromne, lecz cały plan i przyszłościowa wizja Towarzystwa muzealnego, placówki regionalnej, schroniska dla nauki były dobrze przemyślane. Zakładzinowe, najważniejsze kolekcje muzealne to wspomniany już dar Dra Chałubińskiego w postaci zielnika, zbioru tatrzańskich mchów i skał oraz druga, zakupiona od leśniczego z Orawic Antoniego Kocyana zoologiczna kolekcja spreparowanych przezeń zwierząt i ptaków tatrzańskich⁶. W roku 1892 swe zbiory przekazało Towarzystwo Tatrzańskie, przyjmując status zbiorowego Członka-założyciela TMT. Przekazała też swą kolekcję botaniczną Komisja Fizjograficzna Akademii Umiejętności, etnograficzną Stanisław Drohojowski z Czorsztyna. Później swe zbiory etnograficzne przekazali Maria i Bronisław Dembowscy, Zygmunt Gnatowski, Wojciech Brzega, Konstanty Stecki, Witkiewiczowie – ojciec i syn, Juliusz Zborowski⁷ i inni.

Członkowie-założyciele Towarzystwa muzealnego i muzeum zauroczeni pięknem Tatr i podhalańskiego folkloru, którzy tworzyli tę placówkę muzealną i naukową, byli Polakami z Królestwa, z Wielkiego Księstwa Poznańskiego, z zaboru austriackiego a także widzimy tu reemigrantów i ekssybiraka. Wszyscy oni tworzyli placówkę z ducha polską, z myślą o przyszłej, odrodzonej Polsce. Jako polską, ponadzaborową placówkę naukową i kulturalną, mającą konsolidować, a nie c.k. galicyjską czy austriacką, traktowali Muzeum Tatrzańskie wszyscy jego członkowie-założyciele przed wybuchem I wojny światowej. Muzeum było jedną z tych i to najpoważniejszych, używając określenia Witkiewicza,

instytucji „ogólnego użytku”, które „bez upoważnienia władzy” tworzyli Polacy ze wszystkich zaborów w tym „ognisku wyższych dążeń”, jakim było Zakopane przełomu XIX/XX w.

Treść ideowa winiety legitymacyjnej TMT artystycznego projektu Stanisława Witkiewicza z roku 1888 i do dziś aktualnej, wyraża i streszcza zamysł członków-założycieli. Mówi ona czym ma być Muzeum Tatrzańskie; że ma mieć w polu swego badawczego i kolekcjonerskiego widzenia przyrodę Tatr, tę nieożywioną i ożywioną, zwłaszcza gatunki rzadkie i ginące oraz folklor, sztukę i przemysł ludu podhalańskiego, że ma się zająć naturą i kulturą, że ma to być placówka tyleż przyrodnicza, co humanistyczna, Muzeum przyrodnicze i kulturowe.

Pisał Witkiewicz: „Jednym z takich zakładów, dowodzących wysokiego upośleczenia i ofiarności ludzi, którzy go założyli, jest Muzeum Tatrzańskie imienia Profesora Chałubińskiego. Założone przez tych, którzy byli bezpośrednimi świadkami lub współpracownikami jego działalności, w zasadzie obejmuje ono cały obszar objawów życia, natury i ludzi w Tatrach i podhalańskich dolinach. Od skał bezpłodnych, wietrzejących w chłodnych otchłaniach powietrza – do ludu, do jego sztuki i przemysłu. Na jednym krańcu geologia, na drugim etnografia. Zakres szeroki, którego całkowite i rozumne wypełnienie doprowadziłoby Muzeum do tego, że stałoby się ono centrum całego umysłowego życia tak gwałtownie tu rozwijającego się. Ci co je założyli zrobili bardzo wiele – ale nie mogli zrobić wszystkiego. Żyją poza Zakopanem, pracują w innych środowiskach, spełniają ciężkie nieraz obowiązki zawodowe, nie mogą oni stale rozwijać swego dzieła, nie mogą co jest konieczne oprzeć go na silnej podstawie współdziałania umysłowego i moralnego całego społeczeństwa. Utrzymują oni jego istnienie własnym nakładem, lecz nie mogą mu nadać tej żywotności, która jest jego przeznaczeniem. Dziś Muzeum rozwija się o tyle, o ile przypadek przyniesie jakąś szczególnie chętną i ofiarną jednostkę, jakiegoś zapalonego badacza, który wkłada swój czas, pracę, wiedzę i trud, nie pytając co z tego będzie dalej, który, jak M[ieczysław] Limanowski, zniesie dobrowolnie ogromny zbiór okazów i ułoży je w systematyczną historię geologiczną Tatr, nie proszony przez nikogo i nie dziękowany”⁸.

Wspomniany Mieczysław Limanowski, autor pierwszej ekspozycji geologicznej Muzeum, nie był jedynym uczonym członkiem Towarzystwa muzealnego.

Pierwsza siedziba Muzeum mieściła się w izbie domu Jana Krzeptowskiego z Kościelisk, przy Krupówkach, gdzie już w końcu lipca 1888 r. urządzono skromną ekspozycję obu wyżej wspomnianych kolekcji i skąd w połowie 1892 r. TMT przeniosło się do własnego drewnianego budynku przy ulicy Chałubińskiego, wystawionego nakładem Władysława hr. Zamoyskiego na parceli darowanej przez rodzinę dra Chałubińskiego⁹.

Pierwszym prezesem Towarzystwa był Edward Raczyński (1889–1891), mąż Róży z Potockich, *primo voto* Krasieńskiej, właścicielki „Adasiówki”, w której zgromadziła ona kolekcje sztuki ludowej Podhala – sam mecenas sztuki i kolekcjoner a także polityk galicyjski, który dopilnowywał zatwierdzenia *Statutu*¹⁰. Jego miejsce zajął uczestnik Powstania Styczniowego i wojny francusko-pruskiej (po stronie francuskiej) Władysław Florkiewicz (1891–1902), człowiek rozległej wiedzy z zakresu mechaniki, matematyki, geodezji, astronomii, meteorologii i kolejnictwa, m.in. uczestniczył w budowie kolei Chabówka–Zakopane oraz prowadził różne inwestycje przemysłowo-techniczne w Kuźnicach¹¹. Wakat w latach 1902–1904 a także znaczny spadek liczby członków świadczą o kryzysie, na szczęście przejściowym, bo już w roku 1904 Towarzystwo znalazło wspomóżyciela w osobie nowego prezesa. Został nim Zygmunt Gnatowski (1904–1906), ziemianin z Ukrainy, przybywający na żentycową kurację w Tatry, później stale zamieszkały w Zakopanem, kolekcjoner okazów sztuki ludowej Podhala i druków o tematyce tatrzańsko-podhalansko-zakopiańskiej, zwolennik Witkiewiczowskiego stylu zakopiańskiego, właściciel pierwszej willi w tym stylu („Koliba”) w Zakopanem i fundator Kaplicy św. Jana Chrzciciela przy nowym zakopiańskim kościele – do kasy Towarzystwa wniósł 10 tys. koron na fundusz zakładzinowy nowego, murowanego budynku muzealnego i legował w Muzeum swe zbiory¹². Kolejnymi prezesami byli: Stanisław Januszkiewicz (1906–1907), prof. August Witkowski (1907–1910), Konrad Nikorowicz (1910–1912). W roku 1912 doszło do ważnych zmian organizacyjno-personalnych, które wyrwały Towarzystwo muzealne z impasu. 26 sierpnia postanowiono nawiązać ścisłą współpracę z sekcją przyrodniczą i sekcją ludoznawczą Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, a 11 września przewodniczący obu sekcji zostali członkami TMT i objęli tu kluczowe funkcje. Kazimierz Dłuski (przewodniczący sekcji przyrodniczej PTT) został prezesem i był nim do roku 1920, (wiceprezesurę sprawował Władysław hr Zamoyski) a Bronisław Piłsudski (zawiadujący sekcją ludoznawczą w PTT) został sekretarzem¹³.

Spośród systematycznie wzrastającej liczby członków (od 48 w 1888 r. do 137 w 1918 r., uwzględniając wspomniany spadek na przełomie XIX/XX w.) jako najofiarniejszych i najbardziej zasłużonych w tym pierwszym okresie działalności wymienić wypada Adolfa Scholtzega, cichego sługę Towarzystwa i skarbnika w latach 1888–1901, Władysława hr Zamoyskiego, Andrzeja Chramca, Władysława Skoczylasa, Mariusza Zaruskiego, Wojciecha Brzęgę, Stanisława Eljasza Radzikowskiego i innych. Z uczonych zaś byli to: Bronisław Piłsudski (choć samouk, bez tytułów), Antoni Ślósarski, Janusz Domaniewski, Zygmunt Weyberg (petrograf), Mieczysław Limanowski, Józef Morozewicz, Marian Raciborski, Konstanty Stecki¹⁴ i inni.

Za prezesury dra Kazimierza Dłuskiego (1912–1920) skupiono się na budowie nowego gmachu muzealnego z kamienia, według projektu Stanisława Witkiewicza. Kamień węgielny położono 3 sierpnia 1913 r. Lata wielkiej wojny

nie ułatwiały realizacji budowy, którą w roku 1922 (23 lipca poświęcenie) już za prezesury Juliusza Zborowskiego (1920–1922) doprowadzono do takiego stanu, że budynek mógł przyjąć znacznie pomnożone zbiory i odtąd stał się główną siedzibą Muzeum Tatrzańskiego i jest nią do dziś. Nowy gmach Muzeum wzniesiono wyłącznie dzięki ofiarności społecznej. Nieocenioną zasługę położyli tu doktorostwo Kazimierz i Bronisława Dłuscy. Wiosną 1913 r., jako jedna z najpierwszych, wniosła szczerą ofiarę pieniężną i przesłała telegram z życzeniami Maria Skłodowska Curie z Paryża, za co Walne Zgromadzenie TMT w dniu 24 kwietnia 1913 r. jednogłośnie przyjęło uchwałę „w poczet członków-założycieli”¹⁵.

Rok 1922 jest kolejną ważną cezurą w dziejach Towarzystwa i jego Muzeum. Uchwalono nowy statut, który zmieniał strukturę i model funkcjonalny czyniąc z Towarzystwa i Muzeum placówkę naukową¹⁶. Dotychczas majątnością i całokształtem spraw zawiadywał Zarząd z Prezesem na czele a kustosz sprawował bezpośredni nadzór nad zbiorami. Teraz ustanowiono dziesięcioosobowe Kuratorium jako ciało nadzorcze i kontrolujące oraz początkowo z pięcioosobową Dyрекcją, która wyřęcała Zarząd. W miejsce członków założycieli obowiązanych do wniesienia stosownej opłaty, wprowadzono kategorię członków czynnych bez obowiązku wnoszenia specjalnych kwot. Kuratorium, Dyрекcję i członków czynnych wybierano na dorocznym Zgromadzeniu Walnym. Dotychczas Towarzystwo jedynie udzielało subwencji na badania naukowe na terenie Tatr i Podhala, teraz miało stać się instytucją góroznawczą i etnograficzną dla polskich Tatr i polskiego Podtatrza a więc Podhala oraz polskiego Spisza i Orawy po Babią Górę, Gorce i Pieniny, instytucją inicjującą i popierającą badania a nie stroniącą też od popularyzacji. Realizowaniu tak ambitnych celów sprzyjała opatrnościowa osoba Juliusza Zborowskiego, który już w 1923 r. został Dyrektorem Muzeum Tatrzańskiego i wspierał skład członkowski Towarzystwa, do którego zgłosiły akces najwybitniejsze siły z różnych dziedzin nauki. Kuratorami Muzeum Tatrzańskiego w międzywojniu byli uczeni tej miary, jak: Władysław Szafer 1922–1924 i 1925–1926), Michał Siedlecki (1924–1925), Stanisław Sokołowski Senior (1926–1929) i Adolf Chybiński (1929–1939 oraz w latach powojennych 1945–1950)¹⁷.

Materialny byt Muzeum w międzywojniu zapewniały skromne subwencje Departamentu Nauki.

Oprócz tradycyjnych już kierunków szeroko pojętych badań przyrodoznawczych oraz etnograficznych, podjęto teraz badania etnomuzykologiczne (Adolf Chybiński), zainicjowane przez Bronisława Piłsudskiego badania nad pasterstwem tatrzańskim (Zofia Hołub-Pacewiczowa, Władysław Antoniewicz), gwaroznawcze (Juliusz Zborowski, Witold H. Paryski) a także źródłoznawcze, osadnicze i historyczne (Władysław Semkowicz). Jednak trzeba podkreślić, że przy całym nowatorstwie tych dokonań badawczych były one naturalną konsekwencją dobrze przemyślanych pierwotnych planów i dokonań ojców założycieli.

Trzeba pamiętać, że to Bronisław Piłsudski, zesłaniec sachaliński, przyjaciel i badacz ginących ludów Dalekiego Wschodu (Ainów, Giliaków), pracując w latach 1911–1914 w Zakopanem na rzecz Muzeum Tatrzańskiego, jako członek-założyciel i sekretarz Towarzystwa, był pionierem prawdziwie nowoczesnych badań etnograficznych, z rozmachem snuł plany rozwoju tej placówki i kład podwaliny pod jej działalność naukowo-wydawniczą¹⁸.

Wydany w 1921 r. tom I „Rocznika Podhalańskiego” był dziełem Bronisława Piłsudskiego gotowym do druku już w 1914 r. Ponadto MT w okresie międzywojennym wydało jeszcze 7 cennych do dziś pozycji naukowych tematycznie związanych ściśle z Tatrami i Podtatrzem, autorstwa Konrada Górskiego, Juliana Krzyżanowskiego, Adolfa Chybińskiego, Władysława Semkowicza, Mariana Sokołowskiego i Stanisława Sokołowskiego.

W archiwum MT znajdują się niezrealizowane plany rozbudowy gmachu z międzywojnia, mimo to już wtedy „pękająca w szwach” Witkiewiczowska murowanica udzielała schronienia badaczom Tatr i Podhala, gdzie przygarniał ich jej gościnnie Gospodarz, Juliusz Zborowski – „Samuel” albo „Baca”, a specjalistyczna biblioteka i pracownie (laboratoria) MT stanowiły dla nich cenne warsztatowe oparcie. Wśród niebagatelnej liczby 235 wielokrotnych pensjonariuszy „Grand Hotelu” MT (jak go humorystycznie nazywano) byli w latach 1921–1939 meteorolodzy, zoologowie, botanicy, leśnicy, ogrodnicy i rolnicy, geologowie i mineralodzy, geografowie i kartografowie oraz geodeci, chemicy, ochraniacze przyrody, historycy i historycy gospodarstwa, historycy sztuki, konserwatorzy zabytków, muzealnicy, historycy literatury i językoznawcy, etnografowie, antropolodzy, badacze muzyki ludowej, archeolodzy, socjologowie, bibliotekarze, literaci, muzycy, artyści malarze, krajoznawcy, preparatorzy i laboranci a także uczeni zagraniczni. Wszyscy bawili tu w celach badawczych, niektórzy na krótko zakontraktowani przez Dyрекcję Muzeum. W znacznej mierze to lista najświetniejszych znanych nazwisk¹⁹.

W 1927 r. TMT współorganizowało też obradujący w Krakowie i w Zakopanem Kongres Geografów i Etnografów Słowiańskich. Bliskie kontakty istniały między Muzeum Tatrzańskim i Państwową Radą Ochrony Przyrody zaś sprawy ochrony przyrody Tatr w Muzeum Tatrzańskim długo znajdowały naturalne oparcie nim doszło do powstania Tatrzańskiego Parku Narodowego i jego Dyrekcji; Muzeum miało też swój udział w badaniu górniczo-hutniczej przeszłości Tatr oraz przemysłu podhalańskiego²⁰. Rozgałęzione kontakty TMT z innymi instytucjami i organizacjami polegały na tożsamości osób aktywnych i zaangażowanych w wiele spraw.

Godzien podziwu jest ogrom dokonań Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego do 1939 r., przy tak nikłych środkach materialnych jak składki członkowskie, wpływy za bilety wstępu na wystawy, odczyty, zabawy i koncerty a czasem wielkoduszne i dobroczynne ofiary materialne i pieniężne Członków oraz (w międzywojniu) dotacje ze środków publicznych. Wszystko, czego dokonano,

uczyniono, w przeważającej mierze siłami społecznymi i pasją, jaką podniecała miłość piękna – piękna Tatr i polskiego Podtatrza. Czynili to społecznicy, którzy odnajdowali w sobie ziarno „zakopiańskiej szkoły” Stanisława Witkiewicza, szkoły działania dla wyższego, publicznego dobra, czynili „nie proszeni [...] i nie dziękowani”.

Wybuch II wojny światowej wstrzymał działalność Towarzystwa, ale dzięki ozdobieniu przez Witkiewicza frontonu murowanicy „krzyżykiem niespodzianym”, który hitlerowcy odczytali jako swój znak – swastykę, i dzięki niewinnej rozprawce Włodzimierza Antoniewicza, wskazującej podobieństwa góralskich, metalowych zapinek z gockimi fibulami z okresu Wędrówki Ludów²¹ – Muzeum Tatrzańskie przetrwało lata okupacji. Jego zbiory, nad którymi pieczę sprawował pozostawiony na miejscu Juliusz Zborowski, zostały zachowane.

Po roku 1945 dyrekturę sprawował Juliusz Zborowski a kuratorem był Adolf Chybiński. Obydwaj starali się nawiązywać do zwyczajów Muzeum jako placówki naukowej, nadal działał – o humorystycznej nazwie – „Grand Hotel” Muzeum Tatrzańskiego. TMT formalnie istniało, ale w 1948 r. jego majątność nieruchomą, m.in. w postaci parceli na terenie Zakopanego oraz parceli w Tatrach z dobroczynnego zapisu Dłuskich (z przeznaczeniem na schronisko dla badaczy Tatr) a również samo Muzeum przejęło Polskie Towarzystwo Tatrzańskie. Z dniem 1 stycznia 1950 r. Muzeum Tatrzańskie upaństwowiono, a 17 grudnia tegoż roku PTT – jak to się mówi – „połączono” z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym i powstało PTTK. W ten sposób PTTK weszło w posiadanie majątku TMT, które przestało istnieć.

TMT W LATACH 1993–2008

W roku 1993, na fali powszechnego ruchu społeczno-kulturalnego pierwszych lat III Rzeczypospolitej, po prawie półwiekowym niebycie, wszczęło swą działalność odrodzone Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Inicjatywa wyszła od Rady Naukowej MT. Sugestie reaktywowania TMT lub utworzenia nowego Towarzystwa Przyjaciół MT rodziły się również poza Radą (sugerował to pod adresem dyrekcji Muzeum autor niniejszego artykułu), ale to ona na swym posiedzeniu 22 listopada 1992 r. uznała się za zebranie członków-założycieli. Wybrano komitet organizacyjny w składzie: Czesław Robotyki, Maciej Pinkwart, Zbigniew Moździerz i Grzegorz Ciśło. Zredagowany przez komitet organizacyjny, i uchwalony przez Zebranie Walne w Zakopanem dnia 25 kwietnia 1993 r. *Statut* uzyskał zatwierdzenie sądowe dnia 30 lipca tego roku.

Zgromadzenie Walne członków-założycieli, które odbyło się w Galerii Kulczyckich na Kozińcu w dniu 21 listopada 1993 r. wybrało prezesem, od lat związanego z Tatrami i środowiskiem zakopiańskim, przyjaciela Muzeum

Tatrzańskiego, udzielającego się społecznie również na innych polach historyka z Uniwersytetu Jagiellońskiego – dra Mieczysława Rokosza. Sprawował on prezesurę TMT przez kolejne kadencje przy zmieniającym się składzie Zarządu przez 15 lat – do dnia 28 listopada 2008 r.²²

Usytuowanie prawne odrodzonego Towarzystwa względem Muzeum było zasadniczo inne niż jego poprzednika. TMT w latach 1888–1949 było założycielem i rzeczywistym właścicielem Muzeum Tatrzańskiego. Związek Towarzystwa z Muzeum był organiczny. TMT odrodzone jest suwerennym w stosunku do Muzeum stowarzyszeniem, poczuwającym się do ideowego związku ze swym poprzednikiem.

Towarzystwo wypracowało następujące formy i kierunki działania: 1. otwarte zebrania odczytowe oraz promocje książek o tematyce tatrzańsko-podhalańsko-zakopiańskiej i spotkania autorskie; 2. konferencje i sympozja; 3. działalność wydawnicza; 4. pomoc Muzeum; 5. zaduszkowe kwesty na cele konserwatorskie; 6. inne sporadyczne formy, jak wycieczki, spotkania towarzyskie, wyświetlanie filmów, koncerty, wystawy.

Dokładne sprawozdania z czynności Zarządu za kolejne lata publikowaliśmy na łamach „Rocznika Podhalańskiego” – t. VII, VIII, IX i X w dziale sprawozdań; czasem też ich streszczenia ukazywały się na łamach „Wierchów”²³. Teraz krótko i w liczbach.

Zorganizowano 78 zebrań, na których wygłoszono 56 wykładów, prelekcji i odczytów oraz odbyło 22 spotkania autorskie połączone z prezentacją ich najnowszych książek.

Odbyło się siedem konferencji i sympozjów: 1. *Historia umiastowienia Zakopanego oraz problemy ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych w aktualnie opracowanym planie zagospodarowania przestrzennego Zakopanego* (1994); 2. *Jan Krzeptowski Sabotaż w 100-lecie śmierci 1894–1994* (1994); 3. *Stanisław Witkiewicz. Człowiek – artysta – myśliciel* (1995); 4. *150 lat organizacji parafialnej w Zakopanem 1847–1997* (pod patronatem Kard. F. Macharskiego, 1997); 5. *Bronisław Piłsudski. Człowiek – uczonek – patriota* (wspólnie z PAU, 2000); 6. (wraz z Urzędem Miasta i TPN:) *100 lat Witkiewiczowskiej kaplicy Najświętszego Serca Jezusowego w Jaszczurówce 1907–2007* (2007); 7. *Sympozjum z okazji 120-lecia zawiązania się Towarzystwa i narodzin Muzeum oraz 120lecia urodzin Juliusza Zborowskiego* (2008). Na wszystkich tych sympozjach i konferencjach wygłoszono łącznie 66 referatów.

Prelegentami na naszych spotkaniach oraz autorami referatów na sympozjach i konferencjach byli m.in. prof. Jacek Woźniakowski, prof. Zbigniew Wójcik, prof. Jacek Kolbuszewski, prof. Zbigniew Mirek, dr Zbigniew Krzan, Dr Paweł Skawiński, dr Henryk Jost, red. Adam Liberak, Adam Palmrich, dr Witold H. Paryski, dr Maciej Pinkwart, dr. hab. Mieczysław Rokosz, mgr Stanisław Żurowski, red. Wiesław A. Wójcik, Prof. Andrzej Tomczak, prof. Stanisław Grodziski, prof. Joanna Okoniowa, prof. Franciszek Ziejka, Barbara

Wachowicz, dr hab. Antoni Kuczyński, dr Zbigniew Moździerz, dr Jerzy Roszkowski, Mgr inż. Włodzimierz Cichocki, prof. Halina Florkowska-Francić, prof. Czesław Robotycki, mgr Wojciech Szatkowski, prof. Jan Machnik, prof. Alfred Majewicz oraz prof. Antoni Kocjan z Bratysławy, dr Margarita Charatanowicz z Petersburga, Leima Lauckaite z Wilna i inni.

Natomiast w cyklu spotkań autorskich wystąpili m.in.: Michał Jagiełło (pięciokrotnie), Antoni Kroh (dwukrotnie), Maciej Pinkwart (dwukrotnie), a ponadto Zbigniew Moździerz i Teresa Jabłońska, Wojciech Szatkowski, Anna Micińska „Dunka” (prezentacja pośmiertnej wydanej książki *Istnienie poszczególne*), Ewa Matuszewska, Barbara Tondos, Maciej Krzeptowski, Bogusław Pawłowski, ks. Zbigniew Pytel, Barbara Petrozolin-Skowrońska, Stanisława Galica-Górkiewicz i Tomasz Borucki, Urszula Kenar, Stanisława Trebunia-Staszal i inni.

Na naszych spotkaniach wielokrotnie nawiązywano do osoby Patrona Towarzystwa i Muzeum. Jego żywej pamięci sprzyjała obecność wśród nas członków jego Rodziny: śp. Jadwigi Mogilnickiej i śp. Stefana Chałubińskiego, który zaszczycił nasze Towarzystwo przyjęciem Dyplomu Członka Honorowego TMT). Nie będzie też czczą dekoracją tekstu stwierdzenie, iż posiedzenia odczytowe TMT cieszyły się satysfakcjonującą frekwencją.

Zainicjowaliśmy własną serię wydawniczą pt. „Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego”. W latach 1995–2007 wydaliśmy trzynaście woluminów, w których znalazły się materiały naszych wymienionych wyżej sympozjów, sześć monografii; są to: ks. Zbigniew Pytel: *Witkiewiczowska architektura sakralna w Zakopanem* (1999); Janusz Nosek: „*Boruta*” *Zarys biografii wojskowej generała Mieczysława Boruty-Spiechowicza* (1999); Henryk Jost: *Młyny podhalańskie* (2000); tenże: *Zakopane czasu okupacji. Wspomnienia* (2001); tenże: *Dzieje górnictwa i hutnictwa w Tatrach polskich* (2004); Zbigniew Moździerz: *Pomnik doktora Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem* (2003) oraz Kornela Makuszyńskiego: „*Gniazdo Słońca*” i *inne felietony* (2003). Oczekuje na druku wolumin XIV Materiałów TMT z pokłosem naszego siódmego wspomnianego już wyżej Sympozjum z okazji 120-lecia Towarzystwa i Muzeum oraz 120-lecia urodzin J. Zborowskiego.

Pomoc Towarzystwa Muzeum należałoby rozpatrywać w aspekcie pośrednim i bezpośrednim.

Prezes i Zarząd pierwszej kadencji za rację odrodzenia i istnienia Towarzystwa uważał pomoc Muzeum głównie przez zainicjowanie czynności zmierzających do budowy nowego gmachu Muzeum Tatrzańskiego (takich, jak: lokalizacja, określenie zapotrzebowań na kubaturę i przeznaczenie, konkurs na projekt architektoniczny, projekt budowlany, starania o fundusze itd.). Jednak Towarzystwo przy obecnym usytuowaniu formalno-prawnym wobec Muzeum nie było w stanie podejmować tego dzieła samo, tak jak to miało miejsce przed

laty za Prezesury Kazimierza Dłuskiego. Dyrekcja MT wybrała inną drogę zaradzenia ciasnocie i niedostatkom lokalowym Muzeum starając się o zabytkowe wille na terenie Zakopanego („Koliba” a ostatnio „Oksza”), w czym zresztą Towarzystwo popierało starania dyrekcji. Równocześnie obecna Dyrekcja od pewnego czasu objawia plany przeprofilowania Muzeum Tatrzańskiego z placówki przyrodniczo-etnograficznej (przyrodniczo-kulturowej) w muzeum etnograficzne i sztuki inspirowanej Tatrami i folklorem Podtatrza. Chwalebna rozbudowa działu Sztuki w oparciu o obfite zasoby magazynowe MT byłyby realizacją starych planów rozrostu Muzeum, równocześnie jednak rezygnacja z działu przyrodniczego byłaby niewyobrażalnym sprzeniewierzeniem się idei i dziełu ojców założycieli MT oraz jego patronowi doktorowi Tytusowi Chałubińskiemu. Co zaś się tyczy budowy nowego gmachu muzealnego, to uważamy, że jeśli Muzeum Tatrzańskie ma się rozwijać na miarę godną swego nie tylko regionalnego ale i ponadregionalnego, ogólnonarodowego znaczenia – to nie ucieknie od budowy nowego gmachu.

Realna pomoc dla Muzeum wyraziła się w kilku skromnych zakupach, np. rzeźby psa będącego niegdyś własnością Kornela Makuszyńskiego, dla Opolanki i zakup teczek z drzeworytami, lawowanymi rysunkami i drukami ulotnymi autorstwa Walerego Eliasza Radzikowskiego oraz w staraniach o pieniądze na dofinansowanie szeregu wydawnictw muzealnych, np. katalog wielkiej wystawy monograficznej Witkiewicza (1996), przewodniki-informatory autorstwa: H. Błaszczyk-Zurowskiej: *Kultura ludowa Podhala. Przewodnik po wystawie MT* (2000); H. Pitoń: *Zbiory Sztuki MT* (2002); dofinansowanie druku katalogu wystawy w Bordeaux: *Tatry. Złota polska legenda. Kolekcja MT*; dofinansowanie katalogu wawelskiej wystawy kobierców wschodnich z kolekcji Kulczyckich. Towarzystwo wystarało się u Urzędu Miasta o pieniądze na wydanie książki Zbigniewa Moździerza: *Dom „Pod Jedłami” Pawlikowskich* (2003), skromnego katalogu organizowanej przez MT wystawy *Rzeźby Zygmunta Piekacza w 45 lecie twórczości* (2008) oraz u Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Rocznika Podhalańskiego Tom X (2007).

Jeśli w pejzaże kulturowe Europy wpisana jest instytucja muzealna nawiązująca do antycznej tradycji i modelu muzeum aleksandryjskiego z funkcjonującym przy nim naukowym towarzystwem, to nasze Towarzystwo swą aktywnością zwłaszcza naukowo-oświatową, odczytową a czasem wystawienniczą oraz wydawniczą, pośrednio wspomaga i uzupełnia działalność Muzeum.

Dzięki inicjatywie prezesa Towarzystwa doszło do zorganizowania dużej wystawy kobierców wschodnich na Wawelu, na której po raz pierwszy dały się oglądać obie części bodaj największej w Europie kolekcji tkanin wschodnich, zebranej przez rodzinę Kulczyckich ze Lwowa. Kolekcja ta – przypomnijmy – w roku 1979 została podzielona i jedną jej część sprzedano do zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu (wówczas, za Dyrektury prof. Jerzego Szablowskiego,

do Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu); drugą zaś część kolekcji, tzw. kobierce ludowe, wiązane w warsztatach nomadów, rodzina Kulczyckich podarowała Narodowi a depozytariuszem tego daru uczyniono Muzeum Tatrzańskie. Wypada podkreślić, że ten ogromny zbiór kobierców orientalnych jest wielkim skarbem kultury narodowej; mógł powstać dzięki wielowiekowym i różnorodnym związkom dawnej Rzeczypospolitej ze światem Orientu. Wystawa ta, zorganizowana w stulecie narodzin kolekcji, była czynna na Wawelu od lipca do września 2006 r. i zaowocowała dużym, kompletnym, ilustrowanym katalogiem, do którego wydania nasze Towarzystwo się przyczyniło²⁴. Inicjatywa prezesa TMT w powyższej sprawie była reakcją na lekkomyślne głosy, aby kobierce wschodnie, jako nie związane tematycznie z Muzeum Tatrzańskim a wymagające opieki konserwatorskiej, wyprowadzić z MT, np. do Muzeum Tkactwa w Łodzi.

Towarzystwo zorganizowało dziesięć zaduszkowych kwest cmentarnych z przeznaczeniem zebranych kwot na konserwację zabytków cmentarnych na obu zakopiańskich nekropoliach. Organizatorkami kolejnych kwest były: Agnieszka Grzegorzczak-Sikorska, Anna Liscar i Agata Nowakowska-Wolak. Przez konto bankowe Towarzystwa przeszły tysiące złotych z ofiar publicznych, dzięki którym odnowiono kilka dziesiątków zabytkowych drewnianych krzyży (m.in. krzyże na mogile Sabały i Dembowskich) i kamiennych pomników cmentarnych. Odnowiono m.in. tak drogą narodową pamiątkę, jak cmentarny Pomnik pamięci Polaków „niewinnie pomordowanych w Warszawie i Wilnie 1861 roku”. Pieniądz z kwesty w 2007 r. wspomógł konserwację kamiennego muru wokół starego cmentarza.

Towarzystwo nasze wspólnie z Polską Akademią Umiejętności w Krakowie ufundowało na Pęksowym Brzyzku symboliczną mogiłę Bronisława Piłsudskiego, znanego w świecie badacza-dokumentalisty kultur ginących ludów Dalekiego Wschodu i pioniera nowoczesnych badań ludoznawczych na Podhalu, zasłużonego dla Muzeum Tatrzańskiego m. in. fundatora „Rocznika Podhalańskiego”. Niestety, mimo starań prezesa w ciągu lat nie udało się doprowadzić do zawieszenia w w czytelence i katalogu bibliotecznym Muzeum Tatrzańskiego fotograficznego portretu Bronisława Piłsudskiego, o którym jego uczeń i kontynuator jego myśli muzealnej Juliusz Zborowski pisał m.in.: „Chciałbym, aby Muzeum, składając kiedyś hołd wielkim twórcom swojego znaczenia, uczciło pamięć świetlanej postaci cichego pracownika i nazwało dział ludoznawczy nazwiskiem Bronisława Piłsudskiego”²⁵; to, że nie udało się nam zawiesić jego portretu, to nikczemna małoduszność.

Zarząd zorganizował trzy wycieczki dla swoich Członków: objazd krajoznawczy po słowackim Spiszu (1994); na Babią Górę (1996); do Ojcowa; Grodziska skalskiego; i do Pieskowej Skały, gdzie zwiedzono wystawę malarstwa pioniera pejzażu tatrzańskiego – Jana Nepomucene Głowackiego (2001).

Odbyło się kilka spotkań towarzyskich; dwa noworoczne w latach 1997 i 2001 oraz jedno ognisko w Łopusznej w 1994 r. Przygrywały nam kapele Władka Trebuni-Tutki, Jana Karpiela-Bułeczki i Maśniaków.

Zorganizowano wystawę fotograficzną „Styl zakopiański dziś” w ramach festiwalu „Kraków 2000”.

Zarząd pierwszej i drugiej kadencji prowadził działalność gospodarczą w wydzierżawionych od Muzeum Tatrzańskiego zabudowaniach gospodarczych dworu w Łopusznej; urządzono tam miejsca noclegowe.

Prezes i inni członkowie Zarządu w imieniu Towarzystwa występowali z referatami na konferencjach organizowanych przez PAU w Krakowie, Urząd Miasta Zakopane, oddział nowotarski PTH, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie.

Zarząd i prezes udzielał poparcia różnym przedsięwzięciom kulturalnym, np. początkowym działaniom Tatrzańskiej Orkiestry Klimatycznej powstałej w Zakopanem z inicjatywy pani Agnieszki Krajner w 2004 r. Zabiegał o wpis do rejestru zabytków zabytkowych obiektów na terenie Zakopanego.

Zarząd udzielał walnego poparcia i pomocy Zakopiańskiej Akademii Sztuki, utworzonej z inicjatywy śp. Marka Markowicza. ZAS, jako byt nieposiadający osobowości prawnej, w roku 1996 na mocy uchwały Zarządu została afiliowana przy TMT i od tego czasu do roku 2007 formalnie działała w ramach Towarzystwa (choć przeważnie afiszowało się ono wyłącznie swoją nazwą), wzbogacając nurt życia muzycznego Zakopanego. Jednak, trzeba podkreślić, że to jedynie Zarząd TMT mógł i udzielał walnego poparcia Akademii w staraniach o dotacje oraz pomocy w ich rozliczaniu, a także był odpowiedzialny za jej formalną przynajmniej stronę działalności.

Nie wymieniliśmy wszystkich dokonań TMT w ciągu minionych piętnastu lat. Wszystko, co zostało dokonane, to stało się dzięki dobrej woli i pracy członków Zarządu kolejnych kadencji. Byli to: Agnieszka Grzegorzczak-Sikorska, Grzegorz Cisło, Wiesław A. Wójcik, Zbigniew Krzan, Zbigniew Moździerz, Jolanta Flach, Maciej Pinkwart, Anna Liscar, Bronisław Howaniec-Lejczyk, Agnieszka Pacelt, Magdalena Kraszewska. Szczególną aktywność i gorliwość przejawiał Zarząd pierwszej kadencji, zwłaszcza zaś: A. Sikorska podówczas Konserwator Zabytków przy Urzędzie Miasta, W. A. Wójcik, Dyrektor Centralnej Biblioteki Górskiej w Krakowie i Redaktor „Wierchów”, Grzegorz Cisło, podówczas Wicedyrektor MT i Zbigniew Moździerz, Kustosz w MT. Współpracę z Nimi podpisany wspomina z prawdziwą satysfakcją. W ciągu tych piętnastu lat Zarząd TMT spotkał się na 44 protokołowanych zebraniach. Słowa podziękowań należą się Pani Stanisławie Horyńskiej, która od lat prowadzi księgowość TMT, oraz kolejnym komisjom rewizyjnym za kontrolowanie pracy Zarządu. Jeśli jednak udało nam się dokonać coś dobrego, pożytecznego i trwałego, to w znacznej mierze dzięki pomocy Władz Miasta Zakopanego kolejnych Kadencji, zwłaszcza Panom Burmistrzom: Adamowi Bachledzie-Curusiowi i Piotrowi Bąkowi.

Pragniemy też wymienić Członków Honorowych odrodzonego TMT: śp. Stefana Chałubińskiego, śp. dra Henryka Josta, śp. dra Witolda Henryka Paryskiego, śp. dr Zofię Radwańską Paryską, profesora Jacka Woźniakowskiego i dra Wincentego Galicę.

Pomyślnie i przyjaźnie układały się stosunki z Dyrekcją Tatrzańskiego Parku Narodowego.

Mieliśmy lata tłuste, zwłaszcza te pierwsze, i lata płonne. Ocena dotychczasowych dokonań odrodzonego TMT musi być zrelatywizowana do ogólnej sytuacji przemian mentalnych, gonitwy za osobistymi korzyściami, niechętnym uczestnictwem w stowarzyszeniach i odwracania się od honorowych działań społecznych. Obserwujemy kryzys tego rodzaju aktywności w skali powszechnej.

Na koniec możemy powiedzieć: *QUE POTUI, FECI, FACIANT MELIORE POTENTES*.

Towarzystwu i Muzeum należy życzyć jak najlepszej współpracy i jak najpomyślniejszego rozwoju obu instytucjom.

Przypisy

¹ Prace te z pierwodruków oraz niepublikowanych wcześniej rękopisów zebrał, opracował i wydał Z. W ó j c i k; por. J. Z b o r o w s k i: *Pisma podhalańskie*. Kraków 1972, t. I s. 103–281.

² Zob. MT. AR / No 1143: S. M a c i e j e w s k i: *W kręgu Muzeum Tatrzańskiego*. Zakopane 1989 [m-pis ss 330]. Z drukowanych por. następujące: A. Ś l ó s a r s k i, *Muzeum Tatrzańskie imienia Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem*. Kraków 1911 oraz nowsze syntetyczne, treściwe artykuły: I. S t u p n i c k a, W. A. W ó j c i k: *Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego*, [w:] *Słownik Polskich Towarzystw Naukowych*. t. II cz 1 Wrocław 1990, s. 265–268; W. H. P a r y s k i: Z. R a d w a ń s k a - P a r y s k a, *Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego*. w tychże: [w:] *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin 1995 (dalej cyt: *WET*), s. 1282 por.: *Muzeum Tatrzańskie*. Tamże, s. 785–287. Wszystko to nie jest w stanie zastąpić gruntownej i obszernej monografii, która winna być opracowana zaplanowanym przez dyrekcję MT niespiesznym, zbiorowym wysiłkiem jego pracowników, zwłaszcza pracowników działu archiwalno-historycznego, naturalnie z możliwością zaproszenia do współpracy badaczy-rzeczoznawców poszczególnych tematów, z poza Muzeum.

³ Pokłosie tego sympozjum TMT pod red. M. R o k o s z a ukaże się w roku 2010 jako volumen XIV *Materiałów Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem*

⁴ Por. A. M a t u s z y k: *Scholtze Adolf Wawrzyniec*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt: [w:] *PSB*) t. XXXV, s. 593–594; *Scholtze*. *WET* s. 1068; por. też w Archiwum MT w Zakopanem (cyt. wyżej:) *Statut...* oraz *Księga Protokołów*, sygn.: MT 12, t. I, s.1.

⁵ Z obfitego piśmiennictwa przytaczam tylko: A. W r z o s e k: *Chałubiński Tytus* [w:] *PSB* t. III (1939 r.) s. 253–257; t e n ż e: *Tytus Chałubiński. Życie – działalność naukowa i społeczna*. Warszawa 1970; *Chałubiński Tytus WET* s. 139–141; i ostatnio B. P e t r o z o l i n - S k o w r o Ń s k a: *Król Tatr z Mokotowskiej 8. Portret doktora Tytusa Chałubińskiego*. Warszawa 2005.

⁶ Por. R. O c h y r a, G. C i s ł o: *Mchy w zielniku Tytusa Chałubińskiego w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem – The moss herbarium of Tytus Chałubiński in the Tatra Museum in Zakopane*. Zakopane-Kraków 1999 Muzeum Tatrzańskie im dra Tytusa Chałubińskiego – Polska Akademia nauk Instytut Botaniki im. W. Szafera.; W. Cichocki, G. C i s ł o: *Przyrodnicy i ich zbiory w Muzeum Tatrzańskim*. Zakopane 1999 MT, s. 5–15; L. K o c i a n: *Život a praca Antona Kocyana*. Zakopane-Kraków 2010 *Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem* wolumin XIV. (w druku).

⁷ Hasła biograficzne wszystkich wymienionych por. [w:] *WET*.

⁸ Por. S. W i t k i e w i c z: *Na przełęczy. Wrażenia i obrazy z Tatr*. Lwów 1906. Wydanie drugie, powiększone, bez ilustracji., s. 99–100.

⁹ Por. Z. M o ź d z i e r z: *Gmach Muzeum Tatrzańskiego* Zakopane 2005; tenże: *Budynki Muzeum Tatrzańskiego i ich twórcy Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego...* wolumin XIV Zakopane-Kraków 2010 (w druku).

¹⁰ J. P i e t r z a k: *Raczyński Edward* [w:] *PSB* t. XXIX, s. 632–634; *Raczyński Edward* [w:] *WET* s. 1002. Por., H. K e n a r o w a, J. P i e t r z a k: *Raczyńska z Potockich I.v. Krasieńska* [w:] *PSB*, t. XXIX s. 621–622; *Raczyńska Róża z Potockich* [w:] *WET* Władysław s. 1002.

¹¹ S. K o n o p k a: *Florkiewicz Władysław* [w:] *PSB* t. VII s. 41–41; biogram bardzo niepełny *Florkiewicz* [w:] *WET*, s. 280.

¹² Por. Zygmunt Gnatowski [w:] *WET*, s. 340.

¹³ Por. W. P o b ó g - M a l i n o w s k i, A. W r z o s e k: *Dłuski Kazimierz* [w:] *PSB* t. V, s. 189–193; *Dłuski Kazimierz* [w:] *WET*, s. 217–218; *Zamoyski Władysław* [w:] *WET*, s. 1389–1390; W. A r m o n: *Piłsudski Bronisław [W]* *PSB* t. XXVI, s. 305–308; *Piłsudski Bronisław* [w:] *WET*, s. 914–915. W ostatnich latach o Bronisławie Piłsudskim narosła dość obfita literatura.

¹⁴ Krótkie biogramy wszystkich wymienionych akcentujące ich działalność tatrzańsko-zakopiańska znaleźć można w *WET*.

¹⁵ Telegram z życzeniami Uczonej dla nowej placówki MT zachował się w Archiwum MT, teczka II, nr 84, list zaś zawiadamiający M. Skłodowską-Curie w Paryżu, iż „w myśl statutu [który równocześnie został jej przesłany] na wniosek Zarządu została [...] przyjęta jednomyślnie na nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu dn. 24 IV 1913 w poczet członków założycieli”, podpisany przez Prezesa Zarządu dra Kazimierza Dłuskiego i Bronisławę Giżycką jako Sekretarza zarządu, przechowywany, w Bibliotece Narodowej w Paryżu pod sygn. NAF 18465 – por. *Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie 1881–1934*. Oprac. K. K a b z i Ń s k a, M. M a l e w i c z, J. P i s k u r e w i c z, J. R ó z i e w i c z. Warszawa 1994 Instytut Historii Nauki PAN, Polskie Towarzystwo Chemiczne, s. 101.

¹⁶ Por. J. Gwałbert-Pawlikowski: *Reorganizacja Muzeum Tatrzańskiego*, „Wierchy” 1923 R.1, s. 250–253.

¹⁷ Por. Zborowski Juliusz [w:] *WET*, s. 1400–1401; Szafer Władysław, tamże, s. 1175–1176; Siedlecki Michał, tamże, s. 1082–1083; Chybiński Adolf, tamże, s. 153.

¹⁸ Por. J. Zborowski: *Z dziejów ludoznawstwa i muzealnictwa na Podhalu* „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1976, t. 6, s. 35–115; M. Rokosz: *Bronisław Piłsudski i jego praca na rzecz Muzeum Tatrzańskiego* „Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego”, wolumin XIV (w druku).

¹⁹ J. Zborowski: „*Grand Hotel*” Muzeum Tatrzańskie, [w:] tegoż: *Pisma Podhalańskie*, j. w. t. I, s. 231–281; Z. Wójcik: *Juliusza Zborowskiego hotel w Muzeum Tatrzańskim Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego*, wolumin XIV (w druku).

²⁰ J. Zborowski: *Muzeum Tatrzańskie i ochrona przyrody Tatr*, [w:] tegoż: *Pisma Podhalańskie* j.w., t. I, s. 170–191; H. Jost: *90-lecie Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem i jego prace związane z dziejami techniki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1980 R.25, s. 443–445.

²¹ Por. W. Antoniewicz: *Metalowe spinki góralskie*. Kraków 1928.

²² Por. WAW: *Komitet Założycielski Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego*. „Wierchy”, 1992 R.58, Kraków 1993, s. 125; WAW: *Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego*. „Wierchy”, 1993 R. 59, Kraków 1994, s. 123–124; *Komunikat o reaktywowaniu TMT* „Rocznik Podhalański” Zakopane 1994 T. 6, s. 5; M. Rokosz: *Pierwszy rok działalności odrodzonego Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem*. „Wierchy”, 1994 T. 60, Kraków 1995, s. 137–139. Por. też drukowane sprawozdania z czynności TMT: M. Rokosz: *Sprawozdanie za okres od 21 listopada 1993 do 31 grudnia 1995 roku* [ma być: „do... 1994 roku”] i *Wykaz odczytów w okresie sprawozdawczym (21 XI 1993–31 XII 1994) ogłoszonych w Towarzystwie Muzeum Tatrzańskiego*, „Rocznik Podhalański” Zakopane 1997 T. VII, s. 493–499; tenże, *Sprawozdanie za okres od 15 stycznia 1995 do 22 lutego 1996 roku* i *Lista odczytów ogłoszonych w Towarzystwie Muzeum Tatrzańskiego w okresie od 15 stycznia 1995 do 22 lutego 1996 roku*, tamże, s. 500–504; W. A. Wójcik: *Sprawozdanie za okres od 23 lutego 1996 do 22 marca 1997 roku*, tamże, s. 505–508; M. Rokosz: *Z działalności Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego w 1997 r.*, „Wierchy”, 1997 R. 63, Kraków 1998, s. 279–281; W. H. Paryski, M. Rokosz: *Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego – dawne i odrodzone*, [w:] *Czy stowarzyszenia są nam dzisiaj potrzebne. Materiały z Sympozjum PAU. Kraków 2–3 XII 1994*. Pod red. R. Majkowskiej. Kraków 2000, s. 57–65; M. Rokosz: *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem za lata 1997–2000*, „Rocznik Podhalański” Zakopane 2002 T. VIII, s. 353–365; tenże: *Zakopiańskie Sympozjum poświęcone Bronisławowi Piłsudskiemu i jego symboliczna mogiła*. Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności. Rok 2000/2001. Kraków 2002, s. 234–239; tenże, *Sprawozdanie z czynności Zarządu Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem od 1 grudnia 2000 do 7 marca 2003 r.* „Rocznik Podhalański” Zakopane 2003 T. IX., s. 337–340; tenże: *Sprawozdanie z czynności*

Zarządu Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem w okresie od 7 marca 2003 do 31 grudnia 2006. tamże, Zakopane 2007 T. X, , s. 357–370; tenże: *Sprawozdanie z czynności Zarządu TMT od 28 kwietnia 2006 do 28 listopada 2008 r. Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego*, wolumin XIV (w druku). Pomijamy komunikaty i artykuły prasowe o działaniach TMT publikowane na łamach „Tygodnika Podhalańskiego” z lat 1993–2008. Niniejszy artykuł jest krótką rekapitulacją dokonań Towarzystwa w tym okresie.

²³ Por. przypis 22.

²⁴ *Kobierce i tkaniny wschodnie z kolekcji Włodzimierza i Jerzego Kulczyckich*. Katalog Wystawy Lipiec–Wrzesień 2006. Wystawa ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu i Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Kraków 2006.

²⁵ J. Z b o r o w s k i: *Pisma...*, t. I, s. 220.